

Užívání lexému *Vašnost* a jiných titulů v Havlíčkových dopisech

Tilman Berger (Tubinky)
6. listopadu 2015

Úvod

dopis Františku Palackému (25. srpna 1852)

Vysoce Vážený Pane!

Neračte mi tak příliš za zlé pokládati, že tak dávno již nedávám u *Vašnosti* nic o sobě slyšet. Darmo také přidávati k ostatním mrzutostem *Vašnostiným* ještě svoje osobní nářky.

Úvod

dopis Karla Havlíčka Borovského Františku Palackému (25. srpna 1852)

Vysoce Vážený Pane!

Neračte mi tak příliš za zlé pokládati, že tak dávno již nedávám u *Vašnosti* nic o sobě slyšet. Darma také přidávati k ostatním mrzutostem *Vašnostiným* ještě svoje osobní nářky.

dopis Humprechta Jana Černína matce (19. března 1638)

Vašnosti, má nejmilejší paní paní mamičko, od Pána Boha *Vašnosti* vinšuji všecko nejlepší dobrý a, co sobě kolivěk račte na Pánu Bohu žádati, přejí *Vašnosti* srdečně rád.

Otázky, na které se pokusím odpovědět v této přednášce

1. Jak vypadal vývoj oslovování *Vašnost* od jeho vzniku v 16. století po dobu Karla Havlíčka Borovského?
 2. Jak užívá oslovování *Vašnost* Karel Havlíček Borovský?
 3. Jaké postavení má úzus Karla Havlíčka Borovský v historickém vývoji?
-

Vývoj oslovení *Vašnost*

- zřejmě vzniklo v 16. století ze spojení *Vaše Milost*
- první doklady ze začátku 17. století, *Waffnoft* resp. *W.M.*
- odpovídá německému *Euer Liebden* a polskému *Wasza Miłość* resp. *Waszmość*
- v škále oslovení odpovídá nejvyšší stupni

ty – vy – pán – Vaše milost / vašnost

- dále existuje přivlastňovací zájmeno *Vašnostin*
-

Doklady z korespondence Černínových

- Nejmilostivější paní paní mamičko! *Vašnosti* na mejch nehodnejh modlitbách nejponíženěji nad všechny jinší v světě všeckno nejlepší vinšovati nepřestávám a poníženě oznamuji, že jsem od *Vašnosti* milostivý psaní a duše mý potěšení, totižto, že *Vašnost* zdravý bejti ráčíte [...] (H. J. Černín matce 10. listopadu 1646)
 - Jako i též *Vašností* poddaně prosím, že ode mně račte paní sestru, Evičku, Heřmánka na 100tisíckrát pozdravovati a že se z toho hrubě těším, že se s nima brzo shledám, poněvadž bezpochyby paní sestra taky s *Vašností* sem přijede. (H. J. Černín matce 28. března 1642)
-

Vývoj českého oslovení podle Betsche (2000, 52)

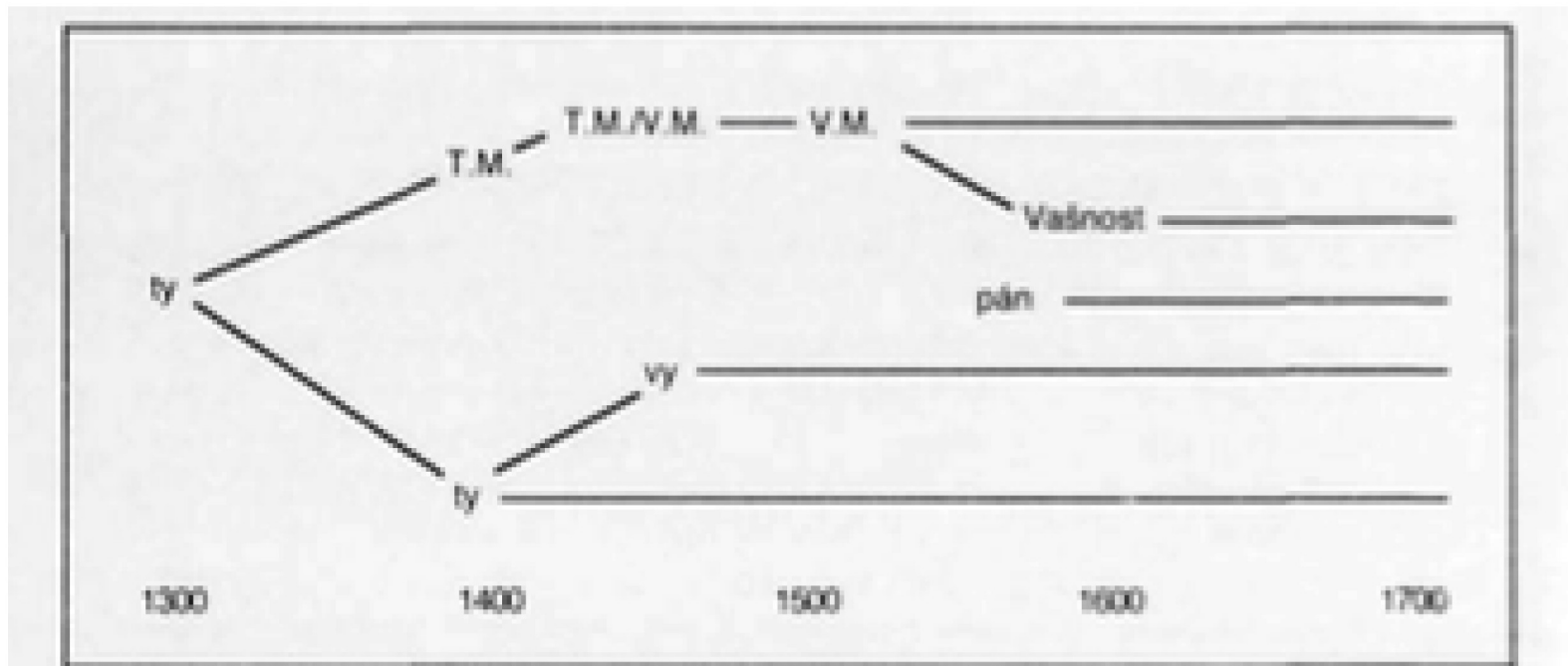

Abbildung 1: Entwicklung der gebundenen Anredeformen im Tschechischen zwischen 1300 und 1700.
(T.M. = Tvá Milost; V.M. = Vaše Milost)

Další vývoj

- oslovování *Vašnost* je hojně doloženo v textech 17. století, potom zřejmě mizí a je nahrazeno onikáním
- *Vašnost* chybí v mluvnicích druhé poloviny 18. století (od Pohla do Pelcla a Tháma), neužívá ho zřejmě ani Dobrovský
- objevuje se zase v Jungmannově slovníku:
 - WAŠNOST, i, f. (*corrupta vox ex* Waše Milost = *Vestra charitas*, Euer Liebden, Euer Gnaden, *vel ex* Waše Možnost, Euer Vielmögenheit, Euer Herrlichkeit, Euer Edlen; *pol.* Waszmość), *titul dáváný světským urozeným a nynj wůbec poctěnějšjm lidem*. O tom sem wašnosti wčeregjšiho dne psal. Žer. rkp. Nepjši pak wašnosti proto, abyhc wašnosti zármutek obnowil *atd. ib.*

Mluvnice Tomáše Buriána (1839, 369)

2. in der zweiten Person der Vielzahl zu allen Personen vom Kaiser und König abwärts bis zum gemeinen Manne, indem man bei den vornehmen Personen stets das Zeitwort *ráčiti* mit den Wörtern *Milost*, *Gemnost* und *Wašnost* in Anwendung bringt. Z.B. *Aby Waše Králowská Milost nad námi poddanými swými šťastně a za dlauhé časy kralowati ráčil* Euer königliche Majestät möge uns Allerhöchstderoselben Unterthanen glücklich und lange beherrschen. [...] *Wčera Wašnosti, ráčil gste mi psáti* gestern haben Sie mir geschrieben [...]

Anmerkung: *Oswjenost*, *Milost*, *Gemnost* und *Wašnost* sind des weiblichen Geschlechtes; sie erfordern aber, wenn sie sich auf männliche Subjecte beziehen, das Zeitwort im männlichen Geschlechte. Z.B. *že Waše Králowská Milost nařjidi ráčil* (König). *Gegj Králowská Milost mluwiti se mnou ráčila* (Königin) [...]

Proč se *Vašnost* vrací?

- za raného obrození onikání je tabuizováno jako cizí prvek a nahrazeno vykáním (viz Betsch 2000)
 - to je problematické (a typologicky nápadné), protože se nahrazuje „vyšší“ oslovení „nižším“
 - znovuzavedení *oslovování Vašnosti* – které vždycky bylo kombinované s vykáním – pomáhá rozlišovat dvě stupně vykání
-

Užívání oslovování *Vašnost* Havlíčkem

- celkem 124 dokladů v dopisech napsaných samotným Havlíčkem

	W-	V-	
Vašnost	6	3	9
Vašnosti	12	28	40
Vašností	0	2	2
Vašnostem	1	0	1
Vašnostin	21	51	72

- omezený počet adresátů
 - 71 dokladů v dopisech Palackému
 - 15 dokladů v dopisech Adolfu Mariovi Pinkasovi
 - dále Hanka (7), Šembera (6) atd.

Užívání tvaru *Vašnost*

- ve většině dokladů se jedná o 4. pád, např.
 - Domníváje se, že ráčíte též nějakého aučastenství míti w záležitostech Národních Nowin, spěchám *Vašnost* zprawiti o mém zdejším pořizení. (Palackému, 15. června 1849)
 - Činím jen *Vašnost* pozornu na to, že český jazyk velmi určitě může pohlaví osob znamenat [...] ((Palackému, 16. března 1853)
 - doklady 1. pádu
 - Hlavní příčina mého dopisu jest ale prosba, nebyloli by možno, aby mi *Vašnost* ráčila sdělit jeden exem. Wašeho vlastního návrhu konstituce pro Národní Nowiny. (Palackému, 25. února 1849)
 - [...] a taková zas důkladnost, jakou ku př. *Vašnost* nahrazujete nedůstatek materialu v dějích husitských, nemůže se ode mne v podobném spisu právem ani žádati ani očekávati. (Palackému, 26. října 1852)
-

Užívání tvaru *Vašnosti*

- tendence k užívání *Vašnosti* jako nesklonný tvar (viz Adam 2004)
 - žádný takový doklad u Havlíčka(?)
 - jen jako nepřímý pád
 - Již dříve byl mi svagr zaslal ceduličku s výkazem kněh mi od *Vašnosti* laskavě propůjčených, za které srdečně děkuji a stran dobrého ošetření ubezpečuji. (Palackému 26. října 1852)
 - Když jsem *Vašnosti* poprvé o tom psal, chtěl jsem jen proto kratší spis sestaviti, poněvadž nejbližší pohnůtka má byla, abych tu knihu za letošní zimu zde napsal, a tak přece nějakou hmotnou památku na Brixenský exil způsobil. (tamtéž)
-

(pokračování)

- časté užívání přivlastňovacího zájmena *Vašnostin*
 - - Psaní *Vašnostino* od 18/2 jsem obdržel a jak se okolnosti mění! (Pinkasovi 28. února 1852)
 - S uctivým poručením *k Vašnostině* nyní příliš zmenšené rodině končím tato svá *Tristia* (Pinkasovi 4. dubna 1852)
 - formule: *Vašnostin* zcela oddaný
-

Dopis Izmailu Ivanoviči Srezněvskému (25. ledna 1843)

- Hlavní příčina pro kterou se osmělují, *Wašnofti* až posud neznámý, lítem svým obtěžowati, jest, že mne Holowacký požádal, některé věci jejich národnosti se týkající, které se však do svého lítu napsati bál, proto že jsme očekávali, že se moje spisy před odjezdem rewidowati budou, *Wašnofti* sděliti.
 - Co koli se budúcně u nás díti bude, obwzlaštně wzhledem časopisu, o tom *Wašnofti* (budeli [Wám líbosti] Wám po líbosti) dobrá zpráwu dáti mohu, poněwadž profředky mám o všem, co jinak za hranici psáti nelze, se dowěděti. Budeli *Wašnofti* nějaké jednáni w Čechách třeba, welmi mi milo bude pakli je na mne wložiti ráčíte, a vše dobře obftarati mohu; a wúbec bych si za čest pokládal, *Wašnofti* w čemkoli moci přislaužiti.
 - *Wašnofti* ponížený sluha K. Hawliček
-

Dopis Františku Palackému (16. března 1853)

- Neočekávaným dopisem *Vašnostiným*, který jsem včera večer obdržel, byl jsem velmi radostně překvapen, proto že jsem nedav ještě odpovědi na předešlý dopis, nemohl vlastně jiný opět očekávati. Měl jsem sice tuto odpověď již v lonském říjnu napsanou, a chtěl jsem ji dle obyčeje k psaní svakrovi přiložiti: poněvadž jsem ale mezi tím zprávu od brszském odjezdu *Vašnostinu* do Paříže a do Vlach obdržel a z jistých příčin do Nizzy psáti nechtěl, leželo psaní mé a čekalo až na návrat *Vašnostin* do Prahy. Nyní však maje z *Vašnosti* dobrý příklad, nemeškám i do Nizzy psáti a přiložím spolu první část' onoho předešlého dopisu. –
 - Podivnou ironií osudu dostal jsem včera zároveň s *Vašnostiným* dopisem též úřední balíček ze zdejšího podkrajství, a než byl otevřen, pustila žena moje své fantasii tak dalece uzdu, že v něm čekala – propuštění z Brixen
-

Závěry

- tradiční shoda *Vašnost* s 2. osobou množného čísla se Havlíčkovi zřejmě zdá zastaralá, novou shodu neužívá
 - omezuje užívání *Vašnosti* na nepřímé pády a formule
 - vidíme u něho tendence k ztrátě tohoto oslovení
-

Děkuji za pozornost!

Tilman Berger
Slavisches Seminar
Wilhelmstraße 50
D-72074 Tübingen
tberger@uni-tuebingen.de